

popud se v nejtěžších dnech obrátila maďarská revoluční vláda 28. června 1849 k národům Evropy s výzvou:

„Na maďarské půdě bojuje svoboda s otrokářstvím, právo s hrubým násilím, humanita s nelidskostí vedou zápas na život a na smrt... Národy, probudte se ve chvílích hrozného nebezpečí, kdy spojené armády tyranů začínají potlačovat svatou věc svobody v Německu, v Itálii a v Uhrách... Probudte se, národy Evropy, na území Uher se rozhoduje také o vaší svobodě.“

Výzva adresovaná evropským národům se setkala sice s ohlasem u veřejnosti, dokonce i část ruské veřejnosti a představitelé revolučních demokratů Gercen, Černyševskij aj. odsoudili carskou intervenci, avšak oficiální podporu maďarská revoluce odnikud nedostala. 11. července obsadila Haynauova vojska Pešť a maďarská armáda se musela stáhnout na jih Uher a do Sedmihradska. V této tísní maďarská vláda vyhlásila 28. července 1849 ve svém předposledním sídle v Segedíně „na upokojení nemaďarských občanů“ národnostní zákon, v němž počítala s jejich jazyky pouze v místní správě, na základních školách, v soudnictví a také v oblasti církevní. Na uvedení tohoto zákona do praxe bylo však již příliš pozdě.

Porážka revoluce a pobyt v emigraci

Poslední týdny maďarské revoluce byly naplněny neplodným jednáním uherského parlamentu o tom, koho pověřit plnými mocemi v poslední fázi odporu proti ruským a rakouským vojskům, sílící kritikou Kossutha, kterého obviňovali z nerozhodnosti a nekompetentnosti ve vojenských záležitostech i z

„vlády sukni“, jež vyplývala z jeho známé ovlivnitelnosti míněním manželky a sestry. Jediný, kdo měl v rukou skutečnou moc, to jest bojeschopnou armádu, generál Görgey, začal již 20. července jednat o způsobu kapitulace s ruským vedením a jediný, kdo čelil ještě ozbrojeným odporem Rusům a Rakušanům, generál Bem, utrpěl poslední porážky od Paskeviče v bitvě u Šigišoáry 31. července a od Haynaua u Temešváru 9. srpna. Téhož dne dorazila Görgeyova vojska do Aradu, kde byl již Kossuth, vláda a část poslanců. Pod nátlakem většiny členů uherské vlády předal Kossuth 11. srpna plnou civilní i vojenskou moc Görgeyovi, který okamžitě nabídl ruskému generálu Rüdigerovi bezpodmínečnou kapitulaci, přičemž výslovně uvedl, že Rakušanům se nevzdá a bude s nimi bojovat.

Rüdiger Görgeyův návrh přijal a 13. srpna 1849 přijal u Világose i jeho kapitulaci. Tento Görgeyův čin, přestože byl samotným Kossuthem hodnocen jako zrada, uchránil vojáky, kteří spolu s ním složili zbraně, před bezprostředními represáliemi ze strany Rakušanů. Sám Görgey obdržel později na návrh cara milost a po internaci v Klagenfurtu se mohl v roce 1867 vrátit do Uher, kde žil v ústraní na Visegrádě až do své smrti v květnu 1916, když se dožil 98 let.

Po své abdikaci se Kossuth dozvěděl, že proti němu a jeho ženě jsou vydány zatykače a uvažoval o tom, že zůstane v zemi i za cenu ohrožení vlastního života. Manželka jej však přesvědčila, že musí odejít, a sama se rozhodla skrývat se v zadunajských lesích a poté se pokusila i s dětmi o odchod do ciziny. Oba si slíbili, že se v nejbližším možném termínu setkají v Londýně. Před svým odchodem do ciziny Kossuth naposled navštívil v obci Radna v župě Arad svou matku, kterou již nikdy více nespatrił, a po cestě na trase Lugos – Teregova přešel 17. srpna 1849 spolu s řadou uherských důstojníků a vojáků i pří-

služníků italské a polské legie u Orsovy uherské hranice. „Nevýslovná bouře spálila mou duši“, napsal později v úvodu ke svému Spisům z emigrace, „když jsem se po kapitulaci u Világose stal vyhnanecem. Když jsme překračovali hranice, s pláčem jsem vtiskl rodné zemi polibek na rozloučenou.“

Maďarští revolucionáři dorazili 22. srpna do bulharského Vidinu. Shromáždilo se tu 3 615 Maďarů, 871 Poláků a 464 Italů. S Kossuthem tu byl i jemu blízký český lékař dr. Ludvík Špaček a český tlumočník Emerich Čech. Ve Vidinu utvořili všichni emigrantský tábor a zůstali zde do 3. listopadu. Jejich počet se zmenšil asi o dvě třetiny po 22. říjnu, kdy sem dorazil rakouský generál Hauslab a slíbil milost všem, kdo budou souhlasit se zařazením do rakouského vojska. V té době ještě nebylo jasné, zda turecké úřady nepodlehnu nátlaku a nevydají uprchlíky Rakousku. Úplnou ochranu slíbili Turci jen těm, kdo přijmou islám. Přistoupili na to generálové Bem a Guyon s asi 330 vojáky a vstoupili do turecké armády. Tábor se téměř vyliidnil a jenom několik set maďarských, polských i italských vojáků a důstojníků v něm zůstalo společně s Kossuthem, který odmítl zradit křesťanskou víru a dodával všem odvahu k přežití i k věrnosti křesťanským ideálům. Ve zmíněném úvodu ke Spisům z emigrace Kossuth napsal: „Jestliže ve znaku naší země se stala v roce 1849 ze tří vrchů Golgota, skropená krví mučedníků, jako už tolikrát předtím, kříž, který se zdvíhá na Golgotě, nebude symbolem utrpení, nýbrž vzkříšení.“

12. září 1849 napsal Kossuth ve Vidinu svůj pověstný dopis uherským vyslancům v Anglii a Francii a diplomatickým agentům, v němž vylíčil poslední okamžiky národně osvobozenec-kého boje a prohlásil, že odmítá zemřít v otroctví v Turecku a požaduje na turecké vládě možnost odejít do Anglie. Žádá anglickou vládu ve jménu humanity, aby zasáhla v Rakousku

a umožnila odchod do Anglie i jeho manželce a dětem. Tento Kossuthův dopis byl pak vícekrát vydán v zahraničí, poprvé německy pod názvem Die Katastrophe in Ungarn. Originalbericht von Ludwig Kossuth aus Viddin (Leipzig 1849).

Kossutha a maďarských revolucionářů se pak ujali vyslanci Anglie a Francie v Cařihradě Canning a Auspick a společně neutralizovali u sultána Abdul Medžida vliv rakouského vyslance Stürmera požadujícího vydání maďarských revolucionářů v čele s Kossuthem Rakousku. Kossuthovu pozici u sultánova dvora hájil již od června 1849 také maďarský vyslanec v Cařihradě hrabě Gyula Andrásy, na jehož zásah se podařilo jiné skupině maďarských uprchlíků v čele s bývalým maďarským ministerským předsedou Bertalanem Szemerem dostat koncem října 1849 přes Řecko až do Francie.

Kossuth se svými věrnými se dostal za asistence tureckých vojáků po strastiplném pochodu 21. listopadu do Sumly, kde jej dostihl i povzbudivý list pařížského vyslance někdejší maďarské revoluční vlády László Telekiho, v němž mu Teleki napsal: „Tvé jméno zůstává velkým i po té nešťastné katastrofě. Ty jsi největším mužem Evropy a Tvé jméno se ztotožňuje s věcí Maďarů.“ Rakouská vláda poslala však do Sumly hlouček hrdlořezů, aby Kossutha zavraždili – a jak se později ukázalo, za celou akcí stála manželka Kossuthova generála polského původu Henryka Dembińskiego, která byla hlavou rakouských špiónů v Turecku a podávala Rakušanům zprávy o internačním táboře v Sumle. Akce se naštěstí nezdařila a také Kossuthově ženě se podařilo ještě na podzim 1849 uprchnout s falešným pasem do Srbska, kde se jí ujal Kossuthův italský důvěrník Giuseppe Carosini a vymohl jí s pomocí srbského ministra Ilji Garašanina volný odchod z Bělehradu do Sumly, kam dorazila 15. ledna 1850 slavnostně uvítána celým

táborem. Kossuthovy děti byly nejprve Rakušany internovány, ale na zásah Anglie byly propuštěny a po delších průtazích se shledaly se svými rodiči v dalším místě Kossuthovy turecké internace, v městě Kütahya v západním Turecku 18. června téhož roku.

V Kütahyi vypracoval Kossuth svůj Návrh na budoucí politickou organizaci Uher se zřetelem k řešení národnostní otázky, jímž chtěl napravit svou předchozí špatnou národnostní politiku. Pro Uhry požadoval formu demokratické republiky, i když nevylučoval ani konstituční monarchii. Preferoval federativní princip a územní autonomii, ne zcela reálně požadoval, aby jednotlivé župy vždy tvořily uzavřenou jazykovou oblast. V zárodečné formě vyjádřil v tomto návrhu, který zaslal 25. dubna 1851 také italskému revolucionáři Mazzinimu, i svou představu dunajské konfederace, jež měla mít společnou obranu i zahraniční politiku.

Mezitím věc maďarské emigrace vzbudila značný zájem v kolébce novodobé svobody ve Spojených státech amerických. Obě sněmovny amerického kongresu přijaly již 3. března 1851 usnesení, aby Kossuth a jeho doprovod byli pozváni do Ameriky. Po usnesení turecké vlády, že poskytne azyl Kossuthovi a maďarským revolucionářům do září 1851, se s tímto rozhodnutím musila smířit i rakouská vláda. 1. září 1851 povolila turecká vláda Kossuthovi volný odchod z internačního tábora v Kütahyi a přibližně ve stejnou dobu zakotvila v Dardanelách americká loď Missisipi, jež převezla 23. října téhož roku Kossutha do anglického přístavu Southamptonu. Anglie přijala Kossutha s nadšením. Ve své velké řeči v londýnské Guild Hall vyzval Kossuth Anglii a Ameriku, aby garantovaly svobodu evropských národů vůči ruskému carovi a ostatním evropským despotům, a také ve svých dalších projevech v Manchesteru,

Birminghamu aj. odsuzoval Kossuth zásahy velmocí do záležitostí jiných národů a zdůraznil nutnost ústavních svobod v celoevropském měřítku.

Po čtyřtýdenním pobytu v Anglii a dvoutýdenní cestě lodí dorazil Kossuth se svým doprovodem 3. prosince 1851 do USA. Ovace, s jakými byl přijat v této zemi, ještě převýšily nadšené anglické přijetí. Kossuthův americký příznivec ministr zahraničí USA Daniel Webster zprostředkoval Kossuthovo přijetí u prezidenta, v senátě i v poslanecké sněmovně. Hrdina maďarského boje za svobodu se tak stal oficiálním hostem americké vlády a zároveň miláčkem prostých Američanů. Po příjezdu lodí Missisipi do New Yorku jej pozdravily za triumfální cesty městem statisíce lidí a za velké okružní cesty po Spojených státech o vánocích roku 1851 to byly další statisíce při jeho návštěvách ve Philadelphii, Baltimore, St. Louis, Bostonu, aj. Na Harvardově univerzitě v Cambridgi jej pozdravil velký americký básník Longfellow, filozof a spisovatel Emerson jej označil v městě Concord v severní Karolíně za „anděla svobody“.

Program Kossuthovy americké cesty byl nesmírně náročný, oficiální setkání s americkými politiky ve Washingtonu vystřídalo střetnutí s maďarskými osadníky v kolonii New Buda poblíž města St. Louis, beseda s americkými farmáři v Madisonu, s americkými Němci v Louisville atd. Za svých cest po USA pronesl Kossuth k americkým občanům více než dvě stě projevů, v nichž zdůrazňoval nutnost mezinárodních garancí svobody a suverenity jednotlivých malých národů na ochranu proti zvlí agresorů. Téměř každá jeho řeč byla naplněna vírou v budoucí vítězství maďarské revoluce. „Modlíme se za to“, uvedl v jednom svém projevu, „aby Uhry se staly nezávislými

na každé cizí velmoci a aby řízení svého osudu vzaly samy do svých rukou.“

Po namáhavé americké cestě se Kossuth vrátil v červnu 1852 do Anglie, kde žil s malými přestávkami až do června 1861. Po prohlášení Ludvíka Bonaparta francouzským císařem Napoleonem III. v prosinci 1852 uvažoval Kossuth také o monarchistické koncepci dalšího státoprávního vývoje Uher. V prvním období svého pobytu v Anglii rozvíjel Kossuth rozsáhlou publicistickou činnost (psal do anglických a skotských listů *Sunday Times*, *The Independent*, *The Atlas*, *Scottish Daily News* aj.) a věnoval tu pozornost otázkám, jež mohly mít vliv na případnou obnovu maďarské revoluce (vztah Rakouska k Turecku, Krymská válka, italský národnosvobozenecký boj proti rakouské nadvládě aj.). Kossuthovy dopisy o evropské politice vycházely v letech 1855 – 1856 pravidelně také v newyorských novinách *Daily Times*. „Zviditelnění“ Uher a jejich možností v nové evropské politice věnoval Kossuth i svá britská přednášková turné v květnu 1856 a v září 1857, kdy navštívil Birmingham, Leeds, Glasgow, Edinburgh aj. Kromě horečné činnosti veřejně politické si našel Kossuth čas i na osobní styky s evropskými revolucionáři, usazenými v Anglii (Mazzini, Ledru – Rollin, Gercen, Frič aj.), i s anglickými občany. Známému anglickému dřevorytci a ilustrátorovi W. J. Lintonovi doporučoval v listě z 24. dubna 1855 před jeho návštěvou uměleckých pokladů Prahy i příslušnou německou a rakouskou literaturu.

Značný význam pro maďarskou emigraci mělo uzavření vojenského spojení mezi Piemontem a Francií 20. června 1858, jež vytvářelo předpoklady pro útok těchto zemí proti Rakousku. Generál Klapka začal na jaře 1859 organizovat v Itálii maďarskou legii a 6. května 1859 vznikla v Paříži Ma-

ďarská národní správa (Magyar Nemzeti Igazgatóság) v čele s Kossuthem, který se poté 16. června vydal na cestu do severní Itálie, kde byly již v plném proudu boje mezi spojenými francouzsko – piemontskými vojsky a Rakušany, jež skončily rozhodujícím vítězstvím Francouzů nad Rakušany v bitvě u Solferina 24. června 1859. Příměří ve Villafrance z 8. července 1859 i mír v Curychu z 10. listopadu téhož roku však zmařily veškeré naděje maďarské emigrace na pokračování Napoleonova tažení proti Rakousku a tím i na osvobození Uher. Všechny další pokusy z maďarské strany přimět Francii ke změně stanoviska ztroskotaly, Napoleonovy sympatie k Maďarům nepřekročily nikdy rámec evropského statu quo.

8. dubna 1860 umírá dobrovolně v Döblingu u Vídně Kossuthův hlavní domácí oponent István Széchenyi, jehož přes všechny názorové rozpory označil právě Kossuth přídomek „největší Maďar“. O rok později 8. května 1861 spáchal v Pešti sebevraždu i někdejší Kossuthův spolupracovník László Teleki, když viděl, že jeho stoupenci v uherském sněmu směřují k nové konfrontaci s Vídní, ačkoli on sám se předtím zavázal císaři čestným slovem k neúčasti v politickém dění. Telekiho sebevražda přispěla k tomu, že na uherském sněmu pak převládlo stanovisko Deákovo jednat s císařem o možnosti rakousko – uherského vyrovnání.

Tuto důležitou změnu vnitropolitické orientace v Uhrách Kossuth podcenil a nadále se zaměřil na své zahraničněpolitické plány. Maďarská revoluční emigrace přivítala s nadšením založení samostatného italského státu v únoru 1861 a budovala dále v Itálii maďarskou legii pro případný další boj proti Rakušanům. Tato legie čítala přes dva tisíce mužů a kromě Maďarů k ní patřili i Němci, Italové, Švýcaři, Belgičané, Jihoslované, Poláci aj. V jejich řadách najdeme i Čechy (Alois Černín, To-

máš Hrabal, Emanuel Kroupa, Jiří Parus, Karel Pišl, Jindřich Podlipský, Augustin Svoboda aj.) a moravské Němce (Bernard Jochs, Roman Zach aj.). V čele této legie stáli Kossuthovi spolubojovníci István Türr, Antal Vetter aj. a legie měla své jednotky v Piemontu, Anconě, Sicilii, Kalábrii aj. Svou činnost ukončila až s rakousko – uherským vyrovnáním v roce 1867.

Význam Itálie pro národně osvobozenecké snahy Maďarů přiměl v červnu 1861 Kossutha k přestěhování do Itálie. Po krátkodobých pobytech na různých místech se usadil po smrti své dcery Vilmy v dubnu 1862 na tři roky v Janově, kde mu 1. září 1865 zemřela jeho milovaná žena Tereza. Po její smrti se Kossuth natrvalo přestěhoval do Turina, kde již dříve v květnu 1862 zpracoval projekt dunajské konfederace, který v něm dozrával od závěrečných dnů maďarské revoluce z let 1848 – 1849 a na jehož konečném znění se podíleli i zesnulý László Teleki, György Klapka, Ferenc Pulszky aj. Tento projekt poslal Kossuth svému příteli Ignáci Helfymu, který jej uveřejnil 18. května 1862 v milánském listě L'Alleanza. V konečné verzi svého plánu z něho Kossuth vyloučil Čechy a Poláky a zaměřil se především na jihovýchodní podunajské sousedy Uher a Sedmihradsku. Podle Kossuthova plánu měly dunajskou konfederaci tvořit Uhry, Chorvatsko, Srbsko a Rumunsko. Sedmihradsku bylo ponecháno na vůli, zda vytvoří personální unii s Uhrami či zaujme pozici rovnoprávného autonomního státu. Konfederace měla mít společnou obranu, zahraniční politiku, obchod, dopravu, finance, celní režim i jednotný systém měr a vah. Zákonodárnou moc měl mít svazový parlament, výkonnou svazová rada, v podstatě jakási federální vláda. Sídlem spolkové správy měla být střídavě Pešť, Bukurešť, Záhřeb a Bělehrad. Otázku úředního jazyka si měly jednotlivé obce a župy rozhodnout po svém. Kossuth tu prosí „maďarské,

slovanské a rumunské bratry“, aby zapoměli na minulost a usilovali o svobodu pro všechny občany. 25. května 1862 vypracoval Kossuth v Turině Objasnění k projektu dunajské konfederace (Felvilágosítások a Dunai Conföderatio Projectumához) a doporučoval pro konfederaci formu konstituční monarchie a úřední jazyk francouzský.

Kossuthův plán dunajské konfederace získal určitou podporu u srbského knížete Michala Obrenoviće a u rumunského knížete Alexandra Cuzy, s výhradami se setkal u polské emigrace a nejmenší podporu získal doma v Uhrách, kde veřejné mínění čím dál více směřovalo k rakousko – uherskému vyrovnání a dohodu s Rakouskem pokládalo za důležitější než domluvu se sousedními státy či ostatními národy Uher.

Poměrně mrtvým obdobím v dějinách maďarské emigrace byla léta 1864 – 1865, kdy neuspělo v Uhrách protirakouské spiknutí Kossuthových stoupenců Pála Almássyho a Istvána Nedeczkyho, odsouzených svorně k dvacetiletému žaláři. Neúspěchy se obrazily i v odporu některých vůdců maďarské emigrace (Bertalan Szemere, Ferenc Pulszky) vůči Kossuthovi, jemuž bylo vytýkáno diktátorské vystupování a využívání finančních podpor italské vlády k přestování osobní popularity a k málo prospěšným demonstrativním akcím. Je pravda, že Kossuthovo vystupování bylo značně autoritativní, že celý život si podržel někdejší titul vladař Uher, avšak právě vědomí, že zastupuje poraženou uherskou státnost, dodávalo jeho jednání důstojnosti a opravdové velikosti. Někdejším honvédským důstojníkům a vojákům splnil každou prosbu, podporoval zejména sociálně a zdravotně postižené bojovníky maďarské revoluce. 17. srpna 1863 se k němu obrátil se svou prosbou i český důstojník ve vojsku Giuseppe Garibaldiho Bedřich Ignác Nedbal, podplukovník ve sboru generála Klapky, který se vyznamenal

v bojích u Komárna v září 1849. Ještě než Kossuth odešel do Itálie, požádal jej v dopise z 11. června 1859 v Londýně český emigrant Josef Václav Frič, aby nczapomínal ani na české zájmy, což Kossuth prokázal v roce 1871.

Poslední velkou nadějí poražené maďarské emigrace se stala prusko – rakouská válka v roce 1866. Hrabě Arthur Seherr – Thoss, který bojoval za maďarské revoluce ve štábu Bemově a narodil se v Pruském Slezsku, od počátku 50. let tvrdil, že „Uhry nemohou dosáhnout kýžené svobody s pomocí Francie ani Itálie, ale pouze s pomocí Pruska.“ Seherr – Thoss získal spolu s maďarským emigrantem Miklósem Kissesem v roce 1862 důvěru Bismarckovu a již tehdy mu oba vnukli myšlenku na pomoc Pruska maďarským emigrantům. Počátkem roku 1865 přijel do Berlína hrabě Tivadar Csáky a tlumočil Bismarckovi nabídku, že maďarská legie v Itálii mu může pomoci v případě války Pruska proti Rakousku. Když válka 14. června 1866 skutečně vypukla a na stranu Pruska se postavila také Itálie, odejel do Berlína generál Klapka a dohodl s Bismarckem zapojení maďarské legie do dalších bojů a vyzval též ke vstupu do této legie maďarské vojáky v pruském zajetí. Rovněž Kossuth vyvinul v té době značné úsilí u představitelů italské vlády, ministerského předsedy Ricasoliho a státního tajemníka Cerrutiho, aby je získal pro pomoc Maďarům, a slíbil jim v případě postupu italské armády do Uher zorganizovat v zemi rozsáhlé protirakouské povstání, jež by mohlo podstatně ovlivnit výsledek války. Válka Itálie s Rakouskem, jež začala 20. června, se však pro Italy nevyvíjela příznivě a již 24. června byli Italové u Custozzy Rakušany poraženi. Zato Prusové získali 3. července velké vítězství nad Rakušany v bitvě u Hradce Králové a 26. července bylo dokončeno budování maďarské legie v čele s generálem Klapkou. Měla tři prapory

a v nich půldruha tisíce mužů, do bojů proti Rakušanům však zasáhla jen okrajově, neboť již 30. srpna válka skončila pražským mírem mezi Rakouskem a Pruskem, který opět nepřihlédl k požadavkům maďarské emigrace a zmařil další naděje Kossutha a jeho druhů na návrat do vlasti.

Konečnou ránu těmto nadějím zasadilo rakousko – uherské vyrovnání v únoru 1867, jež bylo přímým důsledkem prohrané války s Pruskem, po níž se musilo Rakousko definitivně zřici svých aspirací na vedoucí úlohu v německém spolku, svou zahraniční politiku zaměřilo na Balkán a ve vnitřních záležitostech upevnilo svou pozici dohodou s Maďary. Kossuth si byl dobře vědom, že rakousko – uherské vyrovnání maří jeho poslední naděje na návrat do vlasti a vyvinul obrovské úsilí, aby je zmařil. Uherská společnost již delší dobu k vyrovnání směřovala a fakticky již od dubna 1865 po uveřejnění Deákových Velikonočních článků, a ještě více po odvolání Schmerlingově v červenci 1865, začínalo být jasné, že i Rakousko postupně mívá k dualismu, to jest k dělbě moci s maďarskou opozicí. Většinu této opozice však tehdy již netvořili stoupenci Kossuthovi, ale stále narůstající tábor příznivců maďarského tvůrce vyrovnání Ference Deáka. Emigrace promarnila rozhodující rok 1865, kdy snad mohla ještě zapůsobit na maďarské veřejné mínění proti vyrovnání, ale v téměř všobecném souhlasu s vyrovnáním v roce 1867, kdy se proti němu stavěli kromě nemaďarských národů Uher už jen skalní stoupenci Kossuthovi (např. strana tzv. devětačtyřicátníků v čele s Józsefem Madarászem) neměli již odpůrci vyrovnání šanci je zmařit.

Je pravda, že Kossuth zahájil svůj útok proti přípravám na vyrovnání již v roce 1866 v listě *Negyvenkilencz* (Devětačtyřicet), který vydával v Itálii Kossuthův přítel Ignác Helfy, ale jeho zdejší články měly jen malý vliv na domácí uherské pomě-

ry. Teprve Kossuthův „Cassandřin dopis“ Deákovi z Paříže 22. května 1867, který uveřejnil i pešťský list maďarských radikálů „Magyar Ujság“, přenesl Kossuthovu polemiku s Deákem do Uher a umožnil i domácím uherským čtenářům seznámit se s Kossuthovými argumenty proti vyrovnání. Kossuth spatřoval v Deákově kroku dobrovolně zřeknutí se práv na samostatnou existenci Uher a tvrdil, že je třeba vyčkat, až situace umožní obnovu nezávislých Uher z vůle národa, jehož jménem nemá nikdo právo se této nezávislosti vzdát. Proti vyrovnání se postavila řada uherských žup, tradiční opora Kossuthovy politiky, nejotevřeněji pak přímým usnesením župa Heves. V srpnu 1867 přešla však nová uherská vláda do protiútoků a zabavila list Magyar Ujság, v němž byla uveřejněna Kossuthova odpověď vacovským voličům, a soudně stíhala redaktora listu László Böszörményiho, který zemřel ve vězení v březnu 1869. Po aféře s listem vacovským voličům poslala Kossuthovi souhlasné vyjádření ještě rada města Eger a další organizace. Přes protesty veřejnosti se však posléze podařilo opoziční projevy násilně potlačit. Projevy sympatií ke Kossuthovi však znovu vyvolalo dvacáté výročí 15. března 1848, dne vzniku maďarské revoluce, kdy svou loajalitou ujistili Kossutha občané Lučence, Szarvase, Nagykaló a jiných menších uherských měst. Celá řada různých honvédských, čtenářských, řemeslných i jiných spolků zvolila v letech 1868 – 1870 Kossutha čestným předsedou, což dokazovalo, že Kossuthův protest proti vyrovnání zcela nezapadl a jeho kredit v maďarské společnosti byl nadále velký.

Kossuthovo vystoupení proti rakousko – uherskému vyrovnání zaznamenali i čeští politikové. Kossuthův „Cassandřin list“ Deákovi z května 1867 vzbudil řadu bezprostředních novinářských ohlasů v českém tisku, nejvýznamnější reakce z naší

strany článek českého revolucionáře Josefa Václava Friče Košut o Čechách a následcích rakousko – uherského vyrovnání (čas. Blaník, prosinec 1868) je však pozdějšího data. Frič tu zdůraznil Kossuthovu myšlenku: „Čechy, ze stanoviska historického práva, mají právě tolik oprávněnosti co Uhersko, považovati se co zvláštní autonomní stát.“ Již předtím se Frič osobně znal s Kossuthem z londýnské emigrace a za svých cest po Evropě se poznal i s řadou jeho dalších spolupracovníků. Od generála Istvána Türra se pokoušel získat v lednu 1868 kauci na vydávání českého emigrantského časopisu v Berlíně, který by čelil panslavistickým tendencím (srov. nedatovaný dopis Friče Türrovi, Országos Levéltár, Budapest, Türr István iratai, sign. R 211). Již počátkem roku 1864 se Frič často stýkal nejen s Türrrem, ale i s Klapkou, Szarvadym, Irányim aj. a domlouval s nimi v Paříži možnost společného povstání v českých zemích a v Uhrách proti Rakousku, jež mělo získat i podporu italské vlády. S Klapkou se vydal Frič v době prusko – rakouské války v červnu 1866 i na české bojiště a navštívil spolu s ním také pruský hlavní stan v Hořicích a dohodl tam, že sám osobně přeloží do češtiny manifest pruského velení k Čechům. Přímou v Uhrách pak Frič často pobýval v letech 1872 – 1873, kdy se nejvíce sblížil s vůdčím maďarským federalistou Antalem Baldacsym, ale znal se i s liberálními politiky Virgilem Szilágyim i Gyulou Schwarczem (po matce spřízněným s rodinou Horthyů) a dokonce i s Mórem Jókaim. S Virgilem Szilágyim se Frič setkal i v červenci 1868 v Livornu, jak o tom informoval Kossutha ve svém listě z Livorna 19. července 1868 sám Szilágyi.

Mezi Fričovy pešťské známé patřil rovněž František Sláma, studující práv v Pešti, který v roce 1871 přeložil do češtiny Kossuthovy dopisy, odsuzující účast Maďarů na zmaření ra-

kousko – českého vyrovnání v roce 1871. Vydal je vlastním nákladem pod názvem Košut o české otázce a o politice Rakouska vůči Slovanům (V Pešti 1871). Šlo o Kossuthovy listy Ignáci Helfymu z Turina z 5., 7. a 8. listopadu 1871, jež vyšly v téže době i maďarsky (Kossuth a cseh válságról három levélben. Helfy Ignác, képviselő úrnak, a „Magyar Újság“ szerkesztőjének. Pest 1871) a později byly zařazeny do 8. svazku Kossuthových spisů (Kossuth Lajos iratai 8, Budapest 1900).

Rakousko – české vyrovnání bylo přislíbeno císařským reskriptem z 12. září 1871, avšak po odmítavém memorandu kancléře Beusta císaři z 13. října a negativním stanovisku společné schůze tzv. velké rady z 20. října za účasti společných ministrů, všech ministrů předlitavské vlády a ministerského předsedy Uher hraběte Gyuly Andrássyho, bylo císařem 30. října zvláštním reskriptem odvoláno.

Na tento krok reagoval bezprostředně Lajos Kossuth ve svých dopisech Ignáci Helfymu. Ve svém prvním dopise z 5. listopadu 1871 činil za zmaření česko – rakouského vyrovnání odpovědné Beusta, Andrássyho a rakouské centralisty a prohlásil, že nejde o žádnou otázku národnostní, jak tvrdili zmínění politikové, ale o otázku státoprávní – otázku samosprávy zemí České koruny. (Tato situace velice připomíná i současný stav v České republice, kde úsilí o zemskou samosprávu moravskou je z centra odmítáno s poukazem na krajní nacionalistické stanovisko na Moravě menšinové Moravské národní strany a otázka samosprávné autonomie je tu vydávána za otázku národnostní.) Kossuth tu jasně podotkl, že pád českého vyrovnání vhná český národ v náruč ruského panslavismu, což není v zájmu Uher. Uhry naopak potřebují svobodné a spokojené samosprávně spravované slovanské národy, u nichž otázka národnostní nenabude konfrontační ráz vůči Maďarům.

V druhém listě ze 7. listopadu Kossuth připomenul, že rakousko – uherské vyrovnání přineslo Němcům a Maďarům nepřátele uvnitř monarchie v řadách národů s neplnoprávným postavením a svou kritiku zaměřil proti hlavnímu původci této politiky z maďarské strany hraběti Andrássymu. Třetí dopis z 8. listopadu věnoval Kossuth srovnání českých zemí a Uher z hlediska státoprávního a konstatoval, že Království české se může stejně jako Uhry odvolávat na oboustranné smlouvy s Rakouskem. Svou kritikou proti původcům zmaření českého vyrovnání zaměřil zde hlavně proti Beustovi a rakouským centralistům. Uvádí doslovně: „Lid chce být svoboděn, ale centralizace je kletbou svobody. Poctivý vzdělaný lid rakouský ví velmi dobře, že jen tehdy se může nadíti, že budou jeho práva ctěna, když sám bude ctít práv jiných.“ A dodává: „Je-li možno Rakousko jen za cenu nadvlády německé nad ostatními národy zachránit, aby nesplynulo s Ruskem, tedy je nelze zachránit.“ V Andrássyově a Beustově politice sblížování s Pruskem spatřoval Kossuth právem ohrožení všech neněmeckých národů Rakouska – Uherska, tedy i Maďarů, jimž rakousko – uherské vyrovnání přineslo dočasně privilegované postavení, ale z hlediska budoucnosti je ohrozilo stejně jako slovanské národy monarchie.

Kossuthovo stanovisko k české otázce se setkalo s kladným oceněním v českém prostředí. Z dobových ohlasů uvedme francouzský dopis docenta pražské univerzity Josefa Kalouska Kossuthovi z Prahy 15. listopadu 1871 (Országos Levéltár, Budapest, sign. R 90 I 5358), v němž Kalousek oceňuje, že zatímco oficiální Uhry chtějí překazit splnění tužeb českého národa, Kossuth měl odvahu říci, že přiznání práv Čechům nepoškodí zájmy Maďarů. Zároveň posílá Kossuthovi knihy o historických právech České koruny. Názvy jednotlivých prací

tu Kalousek neuvádí, ale nejspíše mohlo jít o jeho vlastní spis České státní právo (Praha 1871), v němž zdůraznil podobně jako sám Kossuth, že česká státnost vyplývá z dohody mezi panovníkem a českým národem a má tedy charakter oboustranně závazné smlouvy. Dále připadají v úvahu některé německé spisy, jež vznikly na území Čech, např. spisek Maxe Wellnera Beiträge zur Geschichte des böhmischen Staatrechtes (1869) či Hugo Tomana Schicksal des böhmischen Staatrechtes in den Jahren 1620 bis 1627 (1870), anebo i české spisy Karla Mattuše Historické právo a národnost co základové státního zřízení říše rakouské (1867) a Několik myšlenek o českém státě (1870). Sám Kalousek vydal tehdy kromě svého hlavního spisu o českém státním právu i německou studii Einige Grundlagen des böhmischen Staatrechtes (1869, znovu 1870), v níž seznámil cizinu s hlavními znaky české historické státnosti.

O trvalém ohlasu Kossuthova vystoupení k české otázce svědčí u nás i další pozoruhodné studie na toto téma, např. stať Adolfa Srba Ludvík Kossuth a česká otázka r. 1871 (Osvěta 23, 1893, II, č. 11, s. 957 – 965) či rozsáhlejší Kossuthovy životopisy z pera Jakuba Arbesa (Ludvík Košut, Osvěta 14, 1884, č. 8, s. 717 – 724, č. 9, s. 765 – 779, č. 10, s. 888 – 900, č. 12, s. 1067 – 1078) a Josefa J. Toužimského (Ludvík Kossuth a uherský stát, Osvěta 24, 1894, č. 5, s. 441 – 460, č. 6, s. 548 – 562, č. 8, s. 669 – 685, č. 9, s. 814 – 829, č. 10, s. 893 – 912, č. 11, s. 967 – 986, č. 12, s. 1073 – 1090). Všechny tyto studie oceňovaly zásadní a vůči Čechům tolerantní stanovisko Kossuthovo k české otázce v roce 1871.

Po velkých událostech roku 1871 (vznik německého císařství, pád pařížské komuny, zmaření česko – rakouského vyrovnání) skýtala další léta maďarské emigraci poměrně malý

prostor k politické aktivitě a sám Kossuth se po vyčerpávajícím předchozím čtvrtstoletí svého života začal věnovat i svým soukromým zálibám, především botanice. Mnoho Kossuthových stoupců se mezitím smířilo s rakousko – uherským vyrovnáním a rádi by s ním smířili i Kossutha. Dojemná prosba 166 občanů obce Vesztő v jejich dopise Kossuthovi z 15. března 1875 „Největší synu naší vlasti, vrať se domů a pomoz nám v našich nesnázích“ se stala vzorem pro další podobné žádosti z Uher. Smír s dualistickou uherskou vládou však nepřicházel pro Kossutha v úvahu. Předpokladem jeho návratu do Uher bylo přijetí rakousko – uherského občanství a to Kossuth zásadně odmítal. A tak sbírá nadále čestná členství opozičních spolků, jakým tehdy byla i Petőfiho společnost, a znovu vstupuje na politickou scénu v době rusko – turecké války v roce 1878. Odsuzuje Andrásyho politiku nevyměšování do tohoto konfliktu a označuje ji za nepřímé napomáhání vzrůstu moci Ruska, jehož vítězství ve válce s Tureckem učinilo z Ruska podle Kossutha vůdce panslavismu, který ohrozí i habsburskou monarchii. Z tohoto důvodu odsuzuje i obsazení Bosny a Hercegoviny rakouským vojskem, neboť se tím zvyšuje počet slovanského živlu v říši.

V říjnu 1879 sjednává Kossuthův věrný přítel Ignác Helfy v budapeštském nakladatelství Athencum vydání Kossuthových Spisů z emigrace (Irataim az emigrációból), jejichž první tři svazky tam vycházejí v letech 1880 – 1882 a zahrnují důležité období Kossuthovy činnosti v letech 1859 – 1862. Spisy z emigrace nesporně přispěly k dalšímu růstu Kossuthovy popularity v uherském prostředí, a když oslavil Kossuth v Turíně 19. září 1882 své osmdesáté narozeniny, dostával až do července 1883 z Uher stovky gratulací k tomuto jubileu nejen od jednotlivců, ale také od uherských žup i opozičních spolků.

Po smrti Kossuthova věrného spolubojovníka a tajemníka, podplukovníka honvédské armády Dániela Ihásze v roce 1881, se ke Kossuthovi do Turina nastěhovala jeho mladší sestra Lujza Ruttkayová a vedla mu až do jeho smrti domácnost. V roce 1884 nalezl stárnoucí Kossuth citový vztah k Saroltě Zeykové (1865 – 1924), ne nepodobný Goethovu vzplanutí k Ulrice von Levetzow. Sarolta pobývala od dubna do října 1884 v Turíně a osamělý Kossuth s ní rád jezdil na botanické výlety do italských hor (Torre Pellice), k jezeru Lago Maggiore, na koncerty atd. Platonický vztah naplňoval Kossutha životní energií a psal Saroltě ještě dlouhá léta po jejím odjezdu do Sedmihradska, když už byla mladou paní a matkou dvou dětí. Dopisy věrně odrážejí jeho osamělost a tíži stáří. Ve svém posledním listě Saroltě Zeykové z Turina 30. května 1891 Kossuth napsal: „Musím pracovat jako tažný dobytek, jak jsem nikdy nepracoval na výsluní svého života. V době svého vyhnanství jsem už třikrát přišel o majetek, světové finanční krize jej rozprášily, ale dar jsem nepřijal od nikoho, a nepřijal bych ho, ani kdybych měl umřít hladem.“ A skutečně ještě ve svých devadesáti letech připravoval Kossuth k vydání čtvrtý svazek svých Spisů z emigrace (zde sebral dokumenty o boji Italů za samostatnost) a ještě před svou smrtí uspořádal materiály pro pátý a šestý svazek těchto spisů, kam zařadil své dopisy z let 1860 – 1866. Své příjmy hleděl na konci života zlepšit i odprodejem své vzácné knihovny, kterou nabídl 12. února 1894 ke koupi maďarskému Národnímu muzeu v Budapešti.

Od osmdesátých let Kossuthova popularita v Uhrách stále stoupala a návštěvy Maďarů v Turíně dosáhly v té době počtu mnoha tisíc osob. U příležitosti cesty na světovou výstavu do Paříže se tu 5. července 1889 zastavilo 845 maďarských turistů, a když měl Kossuth 10. ledna 1890 pozbyt uherské státní ob-

čanství, vyvolalo to obrovské rozhořčení uherské společnosti. Při této příležitosti jej jmenovalo čestným občanem 29 uherských měst. Atmosféru Kossuthova turinského pobytu nám přiblíží deníkový záznam S. Zeykové z roku 1884: „U jeho lůžka je vystavena velká podobizna jeho manželky a naproti visí obrovská olejomalba, na níž jsou v životní velikosti jeho synové a dcera a dívají se naň beze slova, jeho duše je při všem tom žalu a strádání přece i jejich duší.“ Tato vzpomínka vystihuje Kossuthův láskyplný vztah k jeho zemřelé ženě i dětem. Svým synům Ferencovi a Lajosovi zabezpečil již v době svého anglického pobytu to nejlepší vzdělání, byli odchovanci British University College v Londýně, osvojili si tři světové jazyky a dobře se uplatnili v italských službách. Svě sestře Lujze byl Kossuth vděčen za dlouhodobou starostlivou péči. Až do konce života si uchoval duševní čilost, na jeho sklonku však nebyl ani on ušetřen tělesného strádání. Při návštěvě manželů Hermanových v Turíně v říjnu 1893 si již stěžuje na špatný zrak i sluch, poruchy spánku a namáhavou chůzi o holi. Stále však odsuzuje kompromis s Habsburky. „Myšlenka nezávislosti Uher je třeba podřídit všechno“ – praví – a této zásadě zůstal věrný až do své smrti v Turíně 20. března 1894. Kossuthova pohřbu v Budapešti 1. dubna téhož roku se zúčastnilo půl milionu lidí a stal se největší protihabsburskou demonstrací v dějinách Uher.

Lajos Kossuth byl největším maďarským politikem 19. století a jednou z nejvýznamnějších postav uherských i evropských dějin, světové proslulosti nabyl jako hrdina maďarského boje za svou svobodu v letech 1848 – 1849.